„It's the real thing", X. Lépés: B1-A2 lép a Királlyal, XI. Lépés: B2-B1 lép a Bástyával. Nem sokkal ezután a Royal Crown igazi gerilla módjára kiválasztja magának a kis szegmensét, melynek kifejleszti az új diétás kólát, így érezhetően előrelép: XII. Lépés: H7-F5 előrenyomul a Vezérrel. Ez a siker azonban nem tartott sokáig, mert megjelent a 7 Up, a „nem kóla", és először a Royal Crown fogyasztóit hódította el: XIII. Lépés: A7-C5 a Vezérrel megtámadta a Royal Crown vezérét - sekk -; majd elhódítja a Pepsi és a Coca-Cola fogyasztóit is a koffeinmentes hadjáratával: XIV. Lépés: C5-D4 sekk a Pepsinek és a Coca-Colának. De ekkor vét az oldaltámadás harmadik szabálya ellen, és nem üldözi ellenfeleit, hanem bővíti termékvonalát: XV. Lépés: A7-Gyalog (termékvonal) - új bábu és kevesebbet összpontosít a főtermékre, XVI. Lépés: D4-C5 visszalép a Vezérrel. Ekkor a Royal Crown is kifejleszti az RC100 néven ismert koffeinmentes italát: XVII. Lépés: F7-Gyalog (termékvonal), majd eztán a Pepsi és Coca-Cola is készít koffeinmentes italokat, XVIII. Lépés: H4-Gyalog (termékvonal Pepsi), XIX. Lépés: B3- Gyalog (termékvonal Coca-Cola). Ezután a Pepsi újra támadásba lendül, azt hirdetve, hogy vakteszt során kiderült: a fogyasztók jobban kedvelik a Pepsi ízét, mint a Coca-Coláét: XX. Lépés: E4-D4 a Pepsi vezére sekkot ad a Coca-Cola vezérének. Ekkor a Coca-Cola pályafutása legrosszabb lépését követi el, hogy védje termékét, megváltoztatja az „igazi" ízét, összetételét, így nincs többé „igazi", elveszti imázsát, önsakkot ad magának: XXI. Lépés: A2-B2 elmozdul a Királlyal. Három hónappal ezután belátja tévedését és „az igazi visszatér" Classic Coke formájában: XXII. Lépés: B2-A2 visszalép a Királlyal, visszaszerzi imázsát. Ezzel természetesen nem ért véget a kólaháború, a kóla sakkmérkőzés, hiszen az ma is folytatódik, csupán a modellezését fejezzük be, éppen ezért nem közlöm a zárópozíciókat. Azt majd a jövő megmutatja.

Úgy hisszük, ennyi is elég volt ahhoz, hogy rávilágítsunk a jó sakkozói készségek szükségességére a stratégiai marketingben, valamint hogy sikeresen összekapcsoljuk a differenciálást a pozicionálással, és akár egy sakktáblán is megjelenítsük.

FORRÁSMUNKÁK

Philip Kotler: *Marketing menedzsment.* Budapest, 2001, Műszaki Könyvkiadó
Al Ries - Jack Trout: *Marketingháború.* Budapest, 1996, Bagolyvár Könyvkiadó
Al Ries - Jack Trout: *A marketing huszonkét vastörvénye.* Budapest, 1994, Bagolyvár Könyvkiadó
N. Paina - M. Pop: *Politici de marketing.* Cluj-Napoca, 1998, Editura Universitară

A romániai bankrendszer fejlődése 1989 után

NAGY ÁGNES

A rendszerváltás után a romániai bankrendszer átstrukturálódott a magánszféra felé, amely ma is nyitott folyamat.

Általános bemutatás

Romániában a bankrendszer megújítása 1990 végén kezdődött, egy kétszintű bankrendszer felállításával. 1989 végéig a romániai bankrendszert alárendelték az állam nemzeti gazdasági terve megvalósításának. A pénzügyhöz kötődő anyagi áramlások irányát a központosított nemzeti terv keretén belül állapították meg, és ezeknek az áramlásoknak az ellenőrzése ugyancsak központi feladat volt. A bankrendszernek tehát a hitelnyújtás és a betétfelvétel mellett más feladata is volt: a cégek által megvalósított nemzeti terv átvilágítása. A bankoknak nagyon kevés önrendelkezési joguk volt a hitelnyújtás terén, ugyanakkor a saját tőkéjük is csökkentett volt. Nem létezett semmiféle banki ellenőrzés, így a kockázatokat az állam vállalta magára. A rendszeren belül a kamatokat előre meghatározták és hozzácsatolták a költségvetési tervhez.

A Román Nemzeti Banknak (RNB) 1990 előtt egy központi bank jellemzői közül csak pénzkibocsátási joga volt, valamint az állami költségvetésben szereplő számlák kezelése. Ezenkívül hitelintézményként is működött az állami vállalatok felé, mivel nem létezett működő versenyképes piac.

A romániai bankrendszer 1990 után rohamosan fejlődni kezdett, és alkalmazkodott az új piaci elvárásokhoz, mivel az egy-bankrendszert helyettesítették a több-bankrendszerrel, amely már földrajzi körzetekre oszlott és terjedt, és az európai trendekhez szükséges kritériumok betöltésében haladást mutatott.

1990 és 2003 között a banki szerveződés és tevékenység főbb céljait tekintve a gazdaság előrehaladásának fontos ré-

szévé vált Romániában. Ebben az időszakban alakult meg a kereskedelmi bankok és a Román Nemzeti Bank (RNB) működéséhez szükséges, a piacgazdasághoz idomuló jogi és intézményi keret. Annak ellenére, hogy a fejlődés e téren érdemleges volt, a reál gazdaságpolitika e téren nem egyezett mindig a monetáris, a valuta-, az adó-, a kereskedelem- és az iparpolitikával, így ezek a politikák negatív hatással voltak a megújulás gyorsaságára és következetességére, illetve a piacgazdaság mechanizmusainak kialakulására. Mégis tapasztalható egy átlátható fejlődés ezen a téren is.

A RNB-nak, az ország független központi bankjának fő célja a stabilitás fenntartása, s ily módon az árak stabilitásának megtartása. Ugyanakkor a RNB-nak a monetáris, a valuta, a kamat és a hitelek politikájának megfogalmazásában és alkalmazásában is szerepe van. Az engedélyek kibocsátása és a bankrendszer felügyelete szintén a RNB funkciói közé tartozik.

Egy modern bankrendszer kialakítása sohasem volt egy zökkenőmentes folyamat az egyszintű bankrendszertől a kétszintű rendszerig megtett hosszú úton. A felvetődött problémák közül számos még mindig jelen van.

A bankreformoknak többféle célpontja volt. A pénzügyi rendszer törékenysége és a krízishelyzetek elkerülése mellett, a reform szükségessé tette a pénzügyileg egészséges és hatékony rendszer kialakítását. De melyek azok az alapvető problémák, amelyekkel egy hatékony bankreform esetében számolni kell?

Az 1991/33-as banki tevékenységgel kapcsolatos törvény alapvetően módosította a kereskedelmi bankok helyzetét Romániában. A kereskedelmi bankok társasági formában működnek, függetlenek és nyereségorientáltak, az ország egész területén működnek, a RNB által meghatározott szabályozási és felügyeleti keret betartásának feltételével.

Ennek következtében a kereskedelmi bankok száma megnőtt, az 1991-ben működő 16-ról 1998-ra 45-re nőtt.

A bankok számának növekedése a hazai tőke visszaszorulásával ment végbe, így a súlypont átkerült a külföldi tőkével rendelkező bankok oldalára, amelyek a román bankpiacból jelenleg kb. 59%-ot birtokolnak.

A román bankrendszert magas fokú koncentráltság és szegmentáltság jellemezte. A banki intézmények száma 1997 végére, 1991-hez viszonyítva háromszorosára nőtt, de a piacot továbbra is a nagy, többségi állami tulajdonban levő bankok uralták, amelyek 1997 végére 68%-ot birtokoltak a bankrendszer összes tevékenységéből.

Az állami tulajdonban levő bankok dominanciája a román bankrendszer keretén belül azzal bizonyítható, hogy 1997 végére ezek a bankok 48,9%-ot birtokoltak a törzstőkéből és 70,3%-ot a bankok magántőkéjéből, amelyek román jogi személyektől származtak, 78,4%-ot a lejben levő letétekből és 54%-ot a bankrendszer valutaletétjéből. Ugyanakkor 74,3% a nemkormányzati hitelekből lejben és 71,9% valutában az állami tőkéjű bankok számára térült.

1. táblázat. A kereskedelmi bankok száma, a törzstőke természetétől függően csoportosítva

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Bankok,	**7**	**11**	**12**	**14**	**20**	**24**	**31**	**33**	**36**
amelyekből:									
Teljes vagy többségi állami[1] tulajdonban levő bankok:	5	6	7	7	7	7	7	7	7
– teljes állami tőkéjű:	5	6	7	7	1	1	1	1	1
– többségi állami tőkéjű:	-	-	-	-	6	6	6	6	6
Teljes vagy többségi magántulajdonban levő bankok, amelyekből:	2	5	5	7	13	17	24	26	29
– teljes vagy többségi hazai tőkéjű:	2	5	5	6	8	9	14	13	13
– teljes vagy többségi külföldi[2] tőkéjű:	-	-	-	1	5	8	10	13	16
A külföldi bankok fiókjai	5	5	5	6	7	7	9	10	9
Teljes bankrendszer	12	16	17	20	27	31	40	43	45

Forrás: A RNB 1998-as évi beszámolója

A táblázatba foglalt adatokból kitűnik, hogy 2000 és 2003 között jelentősen csökkent az állami tulajdonban levő bankok aránya (46,1%-ről 37,2-re), ugyanakkor 7%-kal emelkedett a külföldi tőke jelenléte. Az átmeneti időszakban a bankok jellemzője volt a fokozatos fejlődés a külföldi

[1] Bankok, amelyeknél a Pénzügyminisztérium és a Privatizálási és Állami Részesedések Hatósága (APAPS) 50%-nál többet birtokol a tőkéből.
[2] Bankok, amelyeknél az idegen részek (természetes vagy jogi személyek) 50%-nál többet birtokolnak a tőkéből.

2. táblázat. A bankok piaci részesedése, a tőke természetétől függően csoportosítva (beleértve a külföldi bankok fiókjait is)

	2000	2001	2002	2003
Állami tulajdonban levő bankok	46,1	41,8	40,4	37,2
Hazai magántulajdonban levő bankok	3,0	3,0	3,2	4,3
Többségi külföldi tulajdonban levő bankok	43,1	47,3	49,0	50,7
Összes kereskedelmi bank	92,2	92,1	92,6	92,2
A külföldi bankok fiókjai	7,8	7,9	7,4	7,8
Többségi magántőkéjű bankok, beleértve a bankok fiókjait	53,9	58,2	59,6	62,8
Többségi külföldi tőkéjű bankok, beleértve a bankok fiókjait	50,9	55,2	56,4	58,5

Forrás: Román Nemzeti Bank

bankok megjelenése által, amelyek fontos szerepet játszottak a privatizációban, a tőke szerepének fellendítésében és a rendszer modernizálásában. A román bankrendszer ily módon folyamatosan felzárkózott a többi közép- és kelet-európai országhoz, és olyan pénzügyi-banki politikát fogalmazott meg, amely elősegítette a külföldi tőke bejövetelét a piacra és biztosította egy stabil bankrendszer létrejöttét, kevés kockázattal, a helyi kérések kielégítését lehetővé tevő struktúrával, magas tőkésítési és hatékonysági fokkal.

Az átmenetben levő román gazdaság tipikus problémáinak megoldása felgyorsította a bankrendszer reformját néhány bank gyorsütemű privatizálásával (BRD, Banc Post, Banca Agricolă). A központi bank által 1999–2002-re előírt intenzív „tisztítási" program intézkedései következtében felszámolták a legnagyobb állami tulajdonban levő bankot (Bancorex) és még nyolc kisebb, magántulajdonban levő bankot. A fizetőképtelen bankok felszámolásának sorában a Columna Kereskedelmi Bank felszámolása (2003. március) jelentette a „tisztítási" folyamat végét.

Ebben a viszonylatban megemlíthető a többségi állami tulajdonban levő bankok számának felére való csökkenése, párhuzamosan a hatszorosára növekvő teljes vagy többségi magántulajdonban levő bankokkal, amelyek 2003 végére kb. 63%-ot birtokoltak az összes részvényekből, illetve 74%-ot az össztőkéből. A magánszegmens által birtokolt piaci részesedés 90%-ra növekedett a legnagyobb állami tulajdonban levő bank (BCR) privatizálása által. Mivel ez a bank igen jelentős volt Romániában, az adásvételi szerződés megkötése az EBRD-vel és az IFC-vel (2003. november 4.) az év egyik legfontosabb bankügyi eseménye volt. A részvénycsomag árának átutalása 2004 folyamán fog megtörténni.

A strukturális változások az elmúlt években egy új szerkezetű bankrendszerhez vezettek, a bankműködtetők és ezek megoszlását illetően is. 2003 végére a 38 bejegyzett bankból 3 volt többségi állami tulajdonban, 6 hazai magántulajdon, illetve 21 külföldi tőkéjű és 8 külföldi bank fiókja. Ezekhez kapcsolódik az első hitelszövetkezet, a CREDITCOOP, amely a központi bank ellenőrzése alatt áll, és részt vesz a letétek

3. táblázat. A kereskedelmi bankok száma a törzstőke természetétől függően csoportosítva

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Hitelintézmények, amelyek közül:	**36**	**34**	**33**	**33**	**31**	**30**
Teljes vagy többségi állami tulajdonban levő bankok:	7	4	4	3	3	3
– teljes állami tőkéjű:	1	1	1	1	1	1
– többségi állami tőkéjű:	6	3	3	2	2	2
Teljes vagy többségi magántulajdonban levő bankok, amelyekből:	29	30	29	30	28	27
– teljes vagy többségi hazai tőkéjű:	13	11	8	6	4	6
– teljes vagy többségi külföldi tőkéjű:	16	19	21	24	24	21
A külföldi bankok fiókjai	9	7	8	8	8	8
Teljes bankrendszer	45	41	41	41	39	38

Forrás: A RNB 2002-es évi beszámolója, a bankrendszer 2003-beli adatai

garanciavállalásában.

A bankrendszer felújítása végett 1998-ban új banktörvény jelent meg (az 1998/58-as törvény), amely az 1934-es törvényt helyettesítette, és megteremtette a keretet az új gazdasági struktúrának megfelelő újítások számára, továbbá az 1998/101-es törvény, amely a RNB statútumát szabályozza. Ezek jelentősen módosították a régi jogszabályozást.

A bankrendszer tevékenységével kapcsolatos 1991/33-as törvény változtatása több tényezőhöz kötődik. Ezek közül a legfontosabbak: az elmúlt évek banki tevékenységéből következő tapasztalatok, az európai uniós elvárásokhoz való alkalmazkodás, a kereskedelmi bankok tevékenységének változatossága a tőkepiac megjelenése következtében, a banki aktivitás szabályozási keretének tökéletesítése a RNB alapos felügyelete alatt, valamint a bankrendszer stabilitásának biztosítása.

A törvény ugyanakkor előírja az alkalmazási területeket is, amelyek lehetnek: kereskedelmi bankok, román jogi személyek, külföldi jogi személyek által birtokolt romániai bankfiókok, alapátutaló jogi személyek. Az előírások alapján kaphatnak működési engedélyt a bankok, és ugyanakkor ennek alapján vonhatják vissza ezeket a működési engedélyeket; ez határozza meg a hitelintézmény vezetői funkciójához elengedhetetlen szakmai felkészültséget; a szabályozást és az inkompatibilitást, amelyek ebben az esetben nem ugyanazok, mint az ügyvezetők, cenzorok, auditálók és jelentős részvényesek esetében. Végül előírja a RNB általi jóváhagyásukhoz szükséges feltételeket.

Ahhoz, hogy ez a típusú piacirányultság hatékonyan működhessen, a Központi Banknak le kell szűkítenie a szabályokat és az utasításokat, és nem törekedhet arra, hogy csak egy bizonyos hitelintézményt vagy letétet mentsen meg, hanem szigorú stratégiát kell kialakítania a pénzügyi nehézségben levő bankok helyzetének megváltoztatására is. Az 1998-as törvény kötelezővé teszi a független, külső audit elvégzését s a pénzügyi helyzet összesítését, amely a felügyelet feltétele kell hogy legyen.

Letelepedés vagy bevándorlás?

DR. WETZEL TAMÁS

A letelepedés és bevándorlás fogalmának a tisztázása, a folyamat bürokratikus útvesztőinek előnyei és hátrányai nem jelentenek a cselekvésre biztatást.

A letelepedés és a bevándorlás tulajdonképpen ugyanannak a jogi helyzet elnyerésének folyamata, amelyet külföldi terminológiával meghatározatlan idejű tartózkodási engedélynek nevezhetünk. A magyarországi szóhasználat azonban nem egységes, gyakran jogot végzettek sem tudnak különbséget tenni a letelepedés és a bevándorlás között. Nemcsak az elnevezések helytelen használatának „bocsánatos" bűnéről van szó, hanem komoly, az élet szinte minden területére kiterjedő joghatásokról. A letelepedettek és a bevándoroltak jogai szinte mindenben eltérnek, a vám- és devizajogszabályoktól kezdve a társadalombiztosításon keresztül az ingatlanjogig. A különbségtétel tehát nemcsak az idegenrendészet szerveit érinti, hanem a külföldi állampolgárokkal találkozó minden jogászt. Az alábbiakban ezért kísérletet teszek a helyzet tisztázására, bár az ésszerűséget és a hosszabb távú gondolkodást még nyomaiban sem lehet majd felfedezni.

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy vannak „régi" letelepedettek, bevándoroltak és „új" letelepedettek, az „új" letelepedettek pedig két csoportra oszlanak: állandó lakcímmel rendelkezőkre és azzal nem rendelkezőkre. A magyar idegenrendészeti jog a kezdetektől a letelepedés szót használta konzekvensen. Már az első, a tárgykört szabályozó törvényjavaslatot[1] 1885-ben benyújtó Irányi Dániel[2], is következetesen a külföldiek letelepedéséről beszélt. Ezt követte az első idegenrendészeti törvény, az 1903. évi V. tc. is, amely 1954-ig kisebb változásokkal hatályban maradt, és az azt követő szabályozás [17/1954. (III. 10.) MT rendelet, a 24/1966. (IX. 25.)] kormányrendelet, az 1982. évi 19. törvényerejű rendelet) is. A bevándorlás ebben az időben inkább a szociológiához kapcsolódó fogalom volt.

A ki- és bevándorlásról szóló 1989. évi XXIX. törvény azonban kivette a letelepedés szabályozását az idegenrendészeti törvényerejű rendeletből, és a letelepedés helyét a bevándorlást vette át. Alapvetően a szabályozás nem módosult, csak a név, amelynek okai messzire nyúlnak. Az Egyesült Államok kormányzata a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megadását és az idősebb Bush elnök látogatását a letelepedés és a kivándorlás törvényi szintű és a nemzetközi megállapodásoknak megfelelő szabályozásához kötötte, és a jogalkotónak mindössze másfél hónapja

[1] *1885–1888 Országgyűlési Irományok,* V. kötet, 146. szám, 122.

[2] Irányi Dániel (1822–1892): politikus. Az eperjesi jogakadémián bölcseletet és jogot tanult. 1844-től Pesten ügyvéd, a Pesti Kör, majd az Ellenzéki Kör tagja. Az 1848. március 15-i forradalom aktív részese volt, beválasztották a Pest városi Rendre Ügyelő Választmányba. 1848 májusától az Igazságügyminisztérium törvény-előkészítő osztályának titkára, júliustól tagja az első népképviseleti országgyűlésnek. 1848 októberétől Sáros vármegye teljhatalmú kormánybiztosa, decembertől tábori élelmezési biztos. 1849 januárjában az országgyűléssel együtt Debrecenbe ment. 1849. április 25-én Kossuth Pest-Buda teljhatalmú kormánybiztosává nevezte ki. A szabadságharc után emigrált, Párizsban újságíró, 1859-ben a Magyar Nemzeti Igazgatóság jegyzője, 1861-ben az olasz kormány melletti megbízottja. A kiegyezés után, 1868-ban hazatért, haláláig országgyűlési képviselő, 1869-től a később Függetlenségi és 48-as Párt nevet felvevő Szélsőbal, illetve Negyvennyolcas Függetlenségi Párt elnöke. Fontosabb műve: *A magyar forradalom politikai története 1847–1849.* (Magyar *Nagylexikon)*

maradt a törvény megalkotására. A ki- és bevándorlás szó tövén kívül nem volt semmi közös a törvény két részében, hisz eltérő általános és értelmezőrendelkezések vonatkoztak a két eljárásra.

Az 1993. évi LXXXVI. tv. visszaemelte az idegenrendészeti törvénybe a határozatlan idejű tartózkodás szabályozását, de meghagyta a bevándorlás megnevezést. Más területek jogszabályaiban sok helyen megmaradt a letelepedés szó, például a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény 5. §-a szerint „a rendezvény szervezője magyar, illetőleg magyarországi tartózkodási vagy letelepedési engedéllyel rendelkező nem magyar állampolgár lehet." Tehát bevándorolt nem. A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet is ezt fogalmazza meg:

„12. § (1) Lakóhely az a hely, ahol valaki állandóan vagy a letelepedés szándékával lakik.

(2) Szokásos tartózkodási hely az a hely, ahol valaki letelepedés szándéka nélkül hosszabb ideje tartózkodik."

Természetesen voltak jogszabályok, amelyek a bevándorolt szót használják, például az Alkotmány 70. § (2) bekezdése: „a helyi önkormányzati képviselő- és polgármester-választásnál a választás joga, valamint a helyi népszavazásban és helyi népi kezdeményezésben a részvétel joga – külön törvény szerint – megilleti a Magyar Köztársaság területén bevándoroltként élő nem magyar állampolgárt is, ha a választás, illetőleg a népszavazás napján az ország területén tartózkodik."

Azonban ezek az eltérések alapjában nem okoztak problémát, mert mind a letelepedettek, mind a bevándoroltak bekerültek a lakcímnyilvántartásba, személyazonosító igazolvánnyal rendelkeztek, és ugyanolyan – a magyar állampolgárokkal szinte megegyező – jogaik voltak. A gyakorlatban nem is nagyon tudták a jogalkalmazók megkülönböztetni a két csoportot.

A kilencvenes években azonban a bevándorlás szó egyre inkább meggyökeresedett, és a letelepedés más kontextusban került alkalmazásra. Az uniós és a hazai jog az önálló vállalkozók letelepedéséről (1998. évi LXXII. törvény) vagy a bírák, ügyészek letelepedési segélyéről szólt.

Az új idegenrendészeti törvény (2001. évi XXXIX. tv.) megszüntette 2002. január 1-jei hatállyal a bevándorlást, és helyére a letelepedési eljárás lépett. A változás nemcsak a nevet érintette, hanem a jogosultság tartalma is átalakult. Érdemes idézni a törvény indoklását:

„A hatályos Idtv.-nek nemzetközi összehasonlításban igen sajátos és szinte egyedülálló jogintézménye a bevándorlás. A tagállamok nemzeti szabályozása ugyan tartalmazza a hosszú távú – néhány tagállam esetében határidő nélküli – tartózkodás jogcí-mét, azonban nem találtunk arra vonatkozóan példát, hogy a tartózkodási jogcímhez olyan széles körű jogosultságok kapcsolódnának, mint a magyar bevándorlási engedélyhez. A bevándorolt külföldi függetlenül az állampolgárságától hazánkban szinte azonos jogokat élvez a magyar állampolgárral. Nyilvánvaló, hogy a hazai szabályozás elsősorban az áttelepedő – a kérelmezők mintegy 80%-át kitevő – határon túli magyarokra van tekintettel. Ezzel összefüggésben azonban fel kell hívni a figyelmet a következőkre. A magyar nemzetiségűek meghatározó többségének célja a magyar állampolgárság megszerzése. A magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény a magyar nemzetiségűek kedvezményes honosítását – egyéb feltételek mellett – akkor teszi lehetővé, ha a kérelmező legalább 1 év óta Magyarországon lakik. A hatályos lakcím-nyilvántartási szabályok értelmében bejelentett lakóhelye csak a bevándorolt külföldinek lehet. A tapasztalatok arra utalnak, hogy a magyar nemzetiségűek esetében ugyanakkor igen nagy nehézséget jelent a hosszadalmas bevándorlási eljárás.

A letelepedési engedély – **amelyhez a jövőben már nem kapcsolódnának széles körű, amúgy a magyar állampolgárokat megillető jogosítványok** – megszerzése a magyar nemzetiségűek számára könnyebbé válhat. Az új megoldás esetén is mód nyílik a magyar állampolgárság kedvezményes megszerzésére, ugyanis a tervezet újradefiniálja a lakóhely fogalmát, így a bevándorlási engedélyre vonatkozó szabályok megszűnése nem nehezíti meg a magyar származásúak honosítását. A letelepedett külföldi lakóhelye azonban nem azonos a magyar állampolgáréval, hiszen a letelepedett a lakóhelye bejelentésével nem kerül a személyi adat- és lakcím-nyilvántartás hatálya alá. A letelepedett külföldi lakóhelyét az idegenrendészeti nyilvántartás tartalmazza majd. Az eltérő szabályozást ebben az esetben is az indokolja, hogy **a letelepedettnek sem a választójoggal kapcsolatban, sem a szociális ellátások tekintetében nem lesznek azonos jogai a magyar állampolgárokkal, de még a bevándoroltakkal sem.** Természetesen a letelepedett részére egyes jogosultságokat – pl. alapfokú oktatás – az ágazati törvényekben biztosítani kell majd. A törvény nem érinti a korábban kiadott bevándorlási engedélyhez kapcsolódó jogosultságokat, amelyek a külföldit az engedély visszavonásáig továbbra is megilletik."

A jogalkotó szándéka világos, a letelepedési engedéllyel sokkal kevesebb jog járt, mint a bevándorlással. A jogalkalmazók 2002 nyarától találkozhattak az új törvény hatálya alatt kiadott letelepedési engedélyekkel, és gyakran nem tudták, hogy milyen jogok járnak ezzel az engedéllyel, ennek megfelelően helyenként teljesen eltérő joggyakorlat alakult ki. A letelepedést vagy a bevándorlás szinonimájaként, vagy csak egy hosszabb időre kiadott, alapvetően ideiglenes tartózkodási engedélyként értelmezték, amellett, hogy nagyon sok helyen egyáltalán nem ismerték a zöld színű letelepedési engedély okmányát.

I.

Voltak jogszabályok, amelyek az új idegenrendészeti törvény hatálybalépése után az „új" letelepedetteket is a bevándoroltak-

hoz hasonló jogokban részesítette. Ilyen például a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény, amelynek 7. § (2) bekezdése kimondja, hogy „nincs szükség engedélyre a külön jogszabály szerint menekültként vagy menedékesként elismert, továbbá a bevándorlási vagy letelepedési engedéllyel rendelkező külföldi magyarországi munkavégzéséhez." Szintén 2002. január 1-jén lépett hatályba az állampolgársági törvény (23. § [1] bekezdés) módosítása, amely alapján a letelepedettek ugyanúgy kérelmezhették a magyar állampolgárságot, mint a bevándoroltak és a menekültként elismertek. A letelepedett kiskorú a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 110. §-a szerint a törvény erejénél fogva válik tankötelessé, és a magyar állampolgárok mellett azonos feltételekkel veheti igénybe a közoktatási szolgáltatásokat.

Általában a letelepedett határon túli magyar nemzetiségűek számára ezek a jogszabályok a legfontosabbak, hisz döntő többségük a letelepedés után a magyar állampolgárságért is folyamodik, és a munkavállalási és tartózkodási engedély iránti eljárások elkerülésének szándéka is motiválja őket. Ezek fényében az önkormányzati választások passzív választójogának nincs különösebb jelentősége.

II.

Vannak azonban olyan ágazati jogszabályok, amelyek a letelepedési engedélyt a tartózkodási engedély egyik fajtájaként értelmezte. Ilyen például a kötelező egészségbiztosításról szóló 1997. évi LXXXIII. törvény és a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. törvény, amely értelmében csak munkaviszony alapján, illetve magyar állampolgár vagy bevándorolt családtagjaként válhatnak jogosulttá a letelepedettek az ellátásra, és ennek hiányában önmaguk és kiskorú gyermekük egészségügyi szolgáltatásának biztosítására megállapodást köthetnek (34. § (10) bekezdés). A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény 2. §-a pedig leszögezi, hogy a törvény hatálya csak a bevándorlási engedéllyel rendelkező külföldire terjed ki, így a letelepedéssel nem járt családi pótlék, iskoláztatási támogatás vagy gyermeknevelési támogatás. A társadalombiztosítási jogszabályok tehát eltérően ítélték meg a bevándoroltakat és a letelepedetteket, és a letelepedéssel nem járt semminemű változás a külföldi helyzetében.

A fenti jogszabályok viszonylag egységesen kerültek alkalmazásra, azonban az 1962. évi 5. törvényerejű rendelettel kihirdetett magyar–román és az 1963. évi 16. törvényerejű rendelettel kihirdetett magyar–szovjet szociálpolitikai egyezmények komoly problémákat vetettek fel. Az immár több mint negyvenéves szociálpolitikai egyezmények lényege, hogy az áttelepülés után az új lakóhely szerinti ország társadalombiztosítási jogszabályai szerint kell megállapítani az áttelepülő járadékát, és a lakóhely szerint illetékes társadalombiztosítás fizeti azt. Természetesen a vándorlás mindig elég egyirányú volt, de a kilencvenes évek elejétől valóságos megélhetési bevándorlás alakult ki, hisz így a román vagy ukrán nyugdíjjal szemben meg lehetett szerezni a gyakran tízszer nagyobb magyar nyugdíjat.

A problémát az okozta, hogy a magyar társadalombiztosítási szabályok ugyan az „új" letelepedetteket nem preferálják, azonban az egyezmények nem követik a magyar terminológia változásait, és az állandó lakóhelyhez kötik az ellátást. Így például a 2. cikk: „az egyik Szerződő Fél állampolgárai és annak családtagjai, akiknek állandó lakóhelyük a másik Szerződő Fél területén van, a társadalombiztosítási ellátás és a munkajog minden kérdésében ennek a Szerződő Félnek az állampolgáraival azonos elbánásban részesülnek." A letelepedettek pedig az Idtv. szabályozása szerint lakóhelyet létesítenek Magyarországon, bár állandó lakcímmel nem rendelkeznek. A magyar társadalombiztosítási szervek között igazgatóságonként eltérő gyakorlat alakult ki, helyenként elfogadták a letelepedetteket nyugdíjra jogosultnak, míg máshol nem. Nem kis részben az egyre több „új" letelepedett „nyomásának" köszönhetően végül általánossá vált a magyar nyugdíj megadása.

III.

A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény 88. § (1) bekezdése szerint „külföldi jogi vagy magánszemély termőföldnek nem minősülő ingatlan tulajdonjogát – az öröklés kivételével – az ingatlan fekvése szerint illetékes fővárosi, illetőleg megyei közigazgatási hivatal vezetőjének engedélyével szerezheti meg." A 3. § meghatározza, hogy „a külföldi magánszemély: a nem magyar állampolgár, kivéve a bevándorolt vagy menekültként elismert személyt." Sem a termőföldről szóló törvényben, sem a külföldiek ingatlanszerzéséről szóló 7/1996. (I. 18.) kormányrendeletben nincs semmilyen említés sem a letelepedettekről, tehát elvileg ingatlanszerzési engedélyért kell folyamodniuk. Azért csak elvileg, mert van olyan Közigazgatási Hivatal, amely határozatában ezt írja: „álláspontom szerint a „letelepedett" és a „bevándorolt" személyek jogi státusza teljesen azonos. Ennek megfelelően egyik sem minősül ingatlanszerzés szempontjából külföldinek. Ezek a személyek a fent idézett jogszabályok szerint engedély nélkül szerezhetnek ingatlant." Nehéz erre az okfejtésre bármit is reagálni.

A külföldieket különösen komolyan érintették a vámjogszabályok, amelyek csak a bevándoroltakat privilegizálták, de hála a 2003. január 1-jei változásoknak, a letelepedettek is bizonyos korlátozások mellett könnyebb helyzetbe kerültek. A hatályos jogszabályok szerint a letelepedettek számára a legkomolyabb problémát az jelentette, hogy a legtöbb jogszabály devizakülföldinek minősítette az „új" letelepedetteket a bevándoroltakkal szemben.

Így például a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény 5. § (1) bekezdése a devizabelföldi státust az érvényes személyazonosító igazolványhoz kötötte, amellyel a letelepedettek nem rendelkeztek. Ennek következtében a letelepedési engedéllyel rendelkezők a bankok, hitelintézetek és biztosítók világában sorozatosan falakba ütköztek. Természetesen egyes pénzintézetek nem értették ezt az értelmetlen megkülönböztetést „régi" letelepedettek, bevándoroltak és „új" letelepedettek között, és gondolkodás nélkül kezelték a magyar állampolgárokhoz hasonlóan a 2002. január 1. után letelepedetteket. Az ilyen esetek száma felbecsülhetetlen, mint ahogy azok száma is, akik bár devizakülföldinek minősültek, az egyéni vállalkozásról szóló 1990. évi V. törvénnyel ellentétben egyéni vállalkozók lehettek. Erre csak az EU tagállamok polgárainak lett volna lehetőségük, de nekik már tartózkodási engedéllyel is lehetséges.

Összegezve: a jogalkotó sokkal kevesebb jogot szánt a 2002. január 1. után letelepedetteknek, mint a bevándoroltaknak, és a letelepedettekben gyakran az is felmerült, hogy mi értelme volt a letelepedési kérelem benyújtásának, ha a számára fontos jogosultságok tekintetében nem jutott előrébb. Az ügyfelek számára nehezen volt érthető a jogalkalmazók eltérő jogszabály-értelmezése, és az hogy, egy családon belül gyakran volt „régi" letelepedett, bevándorolt és „új" letelepedett. A 2003. év végére kezdett általános joggyakorlat kialakulni, de a jogalkotó ekkor úgy döntött, hogy a letelepedés rendszerét meg kell változtatni. Természetesen a jogalkotót nem a letelepedettek helyzetének javítása motiválta, hanem sokkal prózaibb okok.

Minthogy a 2002. január 1. után letelepedési engedélyt kapottak nem rendelkeztek állandó lakcímmel, csak az idegenrendészeti nyilvántartásban voltak nyilvántartva. Bár a több mint 8000 letelepedett csak töredéke volt uniós állampolgár, azonban az európai uniós választásokon való részvételük a nyilvántartási hiányosság miatt komoly nehézségekbe ütközött. Az Európai Parlament tagjainak választásáról szóló 2003. évi CXIII. törvény 45. § kimondta, hogy „az a külföldi, aki e törvény hatálybalépését megelőzően kapott letelepedési engedélyt, e törvény hatálybalépésétől számított 30 napon belül köteles a nyilvántartásba vételhez szükséges – okirattal igazolt – adatait bejelenteni, és első lakcím-bejelentési kötelezettségét teljesíteni a lakóhelye szerint illetékes települési önkormányzat jegyzőjénél." A törvény ezen rendelkezése 2004. február 1-jén lépett hatályba, ugyanúgy, mint a részletes szabályokat megállapító 9/2004. (I. 31.) kormányrendelet. A jogalkotó a felkészülésre nem sok időt hagyott, és az ügyfelek döntő többsége sem értesült – a számukra kedvező – jogszabályváltozásokról.

A letelepedettek 25 hónapos kitérő után így visszakerültek a lakcímnyilvántartásba, és jogosultak lettek lakcímet igazoló hatósági igazolványra és sárga színű személyazonosító igazolványra, azaz értelmüket vesztették a 2002. január 1-jei változások. A letelepedettek továbbra is kapnak letelepedési engedély okmányt, így egyszerre három darab igazolvánnyal rendelkeznek, amelynek célszerűsége erősen megkérdőjelezhető. Az új jogszabályok szerint a lakhelyváltozást az ügyfél már nem a területi idegenrendészeti hatóságnál jelenti be, hanem az illetékes jegyzőnél, és a magyar állampolgárokhoz hasonlóan csak a lakcímet igazoló hatósági igazolvány kerül lecserélésre. A letelepedési engedély okmány azonban tartalmazza a régi lakóhely adatait, mégsem lesz kijavítva, így a külföldinek három részben eltérő adattartalmú igazolvánnyal kell igazolnia magát. Elképzelhető, hogy a jövőben a letelepedési engedély okmány teljesen megszűnik, de ebben az esetben a 2002 és 2004 közötti letelepedési szabályozás inkább csak érdekes kísérletként értelmezhető, hisz végeredményben a fejlődés kisebb különbségekkel a bevándorlási engedély szabályozásához tért vissza. Tehát vannak a lakcímnyilvántartásban szereplő „új" és nem szereplő „új" letelepedettek.

A letelepedettek jogi helyzetével kapcsolatban több kérdés merül fel:

1. Ha rendelkeznek majd személyazonosító igazolvánnyal, az ágazati jogszabályok egyezően fogják megítélni az összes határozatlan ideig hazánkban tartózkodó külföldit?

2. Több mint 9000 letelepedési engedély okmány került kiadásra az utóbbi két évben, de a harminc napos határidő ellenére csak az ügyfelek töredéke teljesítette a lakcím-bejelentési kötelezettségét, hisz nem is tudnak a jogszabály-változásokról. Az ágazati jogszabályok jelentős része a devizabelföldi, illetve a belföldi státust a személyazonosító igazolvánnyal való rendelkezéshez, illetve az arra való jogosultsághoz köti. Tehát igencsak megemelkedhet az esélye annak, hogy tévesen alkalmazzák a jogszabályokat.

3. A 2002. január 1. és 2004. február 1. között igen komoly jogügyletek is megkötttettek a letelepedettek jogi helyzetének félreértelmezése miatt. Ezek a jogügyletek most maguktól jogszerűek lesznek?

Remélem, sikerült valamelyest megvilágítanom a letelepedettek és a bevándoroltak jogi helyzete közötti különbséget, de valószínű, hogy az uniós csatlakozás és a schengeni követelmények elfogadása miatt további változások várhatók, amelyek tovább bonyolíthatják a tartózkodási jogosultságok ma sem teljesen átlátható rendszerét. Elképzelhető, hogy a későbbiekben a letelepedés is megszűnik, átadva a helyét a (schengeni) határozatlan időtartamú tartózkodási engedélynek.

Tekintettel arra, hogy körülbelül 80 000 külföldi rendelkezik bevándorlási vagy letelepedési engedéllyel, szinte minden jogász találkozhat a fentiekben felvázolt problémákkal. A mai helyzetet csak a jogszabályok egységesítése és egy hosszabb távra kitekintő bevándorlási politika oldaná.